

EULIMENE

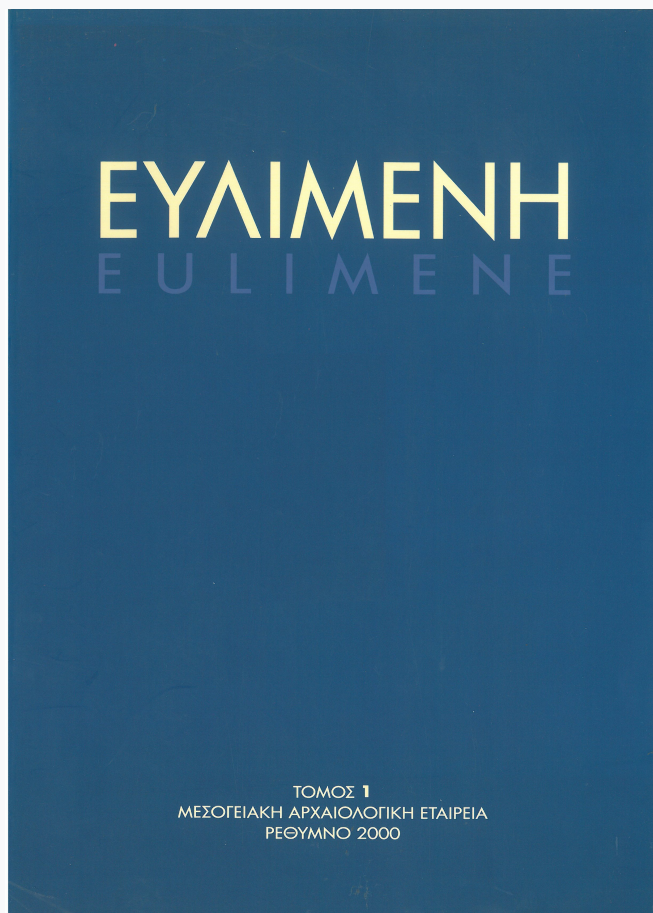

Vol 1 (2000)

EULIMENE 1 (2000)

Hellenistic Lasaia (Crete) a dependent polis of Gortyn. New epigraphic evidence from the Asklepieion near Lasaia,

Angelos Chaniotis

doi: [10.12681/eul.32683](https://doi.org/10.12681/eul.32683)

ΕΥΛΙΜΕΝΗ

ΜΕΛΕΤΕΣ ΣΤΗΝ ΚΛΑΣΙΚΗ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑ,
ΤΗΝ ΕΠΙΓΡΑΦΙΚΗ, ΤΗ ΝΟΜΙΣΜΑΤΙΚΗ ΚΑΙ ΤΗΝ ΠΑΠΥΡΟΛΟΓΙΑ

Τόμος 1
Μεσογειακή Αρχαιολογική Εταιρεία
Ρέθυμνο 2000

ΕΚΔΟΣΕΙΣ

ΜΕΣΟΓΕΙΑΚΗ
ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ
Π. Μανουσάκη 5 - Β. Χάλη 8
GR 741 00 - Ρέθυμνο

ΕΚΔΟΤΕΣ - ΕΠΙΜΕΛΗΤΕΣ ΕΚΔΟΣΗΣ

Δρ. Νίκος Λίτινας (Ρέθυμνο)
Δρ. Μανόλης Ι. Στεφανάκης (Χανιά)

PUBLISHER

MEDITERRANEAN
ARCHAEOLOGICAL SOCIETY
P. Manousaki 5 - V. Chali 8
GR 741 00 - Rethymno

EDITORS

Dr. Nikos Litinas (Rethymno)
Dr. Manolis I. Stefanakis (Chania)

Η Μεσογειακή Αρχαιολογική Εταιρεία και οι Εκδότες του περιοδικού
ευχαριστούν θερμά τους Δήμους Ρεθύμνου και Αρκαδίου για τις
χορηγίες τους στη δαπάνη της έκδοσης.

Mediterranean Archaeological Society and the Editors wish to thank the
Municipalities of Rethymnon and Arkadi for their sponsorship.

© ΕΥΛΙΜΕΝΗ 2000
EULIMENE

ISSN: 1108-5800

Επιστημονική Επιτροπή

Καθ. Πέτρος Θέμελης (Ρέθυμνο)
Καθ. Νίκος Σταμπολίδης (Ρέθυμνο)
Δρ. Charles V. Crowther (Οξφόρδη)
Δρ. Alan W. Johnston (Λονδίνο)
Καθ. Άγγελος Χανιώτης (Χαϊδελβέργη)
Δρ. Ιωάννης Τουράτσογλου (Αθήνα)
Καθ. Σοφία Καμπίτση (Ρέθυμνο)

Advisory Editorial Board

Prof. Nikos Stampolidis (Rethymno)
Prof. Petros Themelis (Rethymno)
Prof. Angelos Chaniotis (Heidelberg)
Dr. Charles V. Crowther (Oxford)
Dr. Alan W. Johnston (London)
Dr. Ioannis Touratsoglou (Athens)
Prof. Sofie Kambitsis (Rethymno)

Η ΕΥΛΙΜΕΝΗ είναι μία επιστημονική περιοδική έκδοση που περιλαμβάνει μελέτες στην Κλασική Αρχαιολογία, την Επιγραφική, τη Νομισματική και την Παπυρολογία εστιάζοντας στον Ελληνικό και Ρωμαϊκό κόσμο της Μεσογείου από την Υστερομινωϊκή / Υπομινωϊκή / Μυκηναϊκή εποχή (12^{ος} / 11^{ος} αι. π.Χ.) έως και την ύστερη αρχαιότητα (5^{ος} / 6^{ος} αι. μ.Χ.).

Η ΕΥΛΙΜΕΝΗ περιλαμβάνει επίσης μελέτες στην Ανθρωπολογία, Παλαιοδημογραφία, Παλαιοπεριβάλλον, Παλαιοβοτανολογία, Ζωοαρχαολογία, Αρχαία Οικονομία και Ιστορία των Επιστημών, εφόσον αυτές εμπίπτουν στα προαναφερθέντα γεωγραφικά και χρονικά όρια. Ευρύτερες μελέτες στην Κλασική Φιλολογία και Αρχαία Ιστορία θα γίνονται δεκτές, εφόσον συνδέονται άμεσα με μία από τις παραπάνω επιστήμες.

Παρακαλούνται οι συγγραφείς να λαμβάνουν υπόψη τους τις παρακάτω οδηγίες:

1. Οι εργασίες υποβάλλονται στην Ελληνική, Αγγλική, Γερμανική, Γαλλική ή Ιταλική γλώσσα. Κάθε εργασία συνοδεύεται από μια περίληψη περίπου 250 λέξεων σε γλώσσα άλλη από εκείνη της εργασίας.
2. Συντομογραφίες δεκτές σύμφωνα με το *American Journal of Archaeology*, *Numismatic Literature*, J.F. Oates *et al.*, *Checklist of Editions of Greek and Latin Papyri, Ostraca and Tablets*, ASP.
3. Τα γραμμικά σχέδια γίνονται με μαύρο μελάνι σε καλής ποιότητας χαρτί με ξεκάθαρους χαρακτήρες, ώστε να επιδέχονται σμίκρυνση. Οι φωτογραφίες είναι ασπρόμαυρες, τυπωμένες σε γυαλιστερό χαρτί. Όλα τα εικονογραφικά στοιχεία είναι αριθμημένα σε απλή σειρά.
4. Οι εργασίες στέλνονται σε δύο εκτυπωμένα αντίτυπα συνοδευόμενα από το κείμενο σε δισκέτα ηλεκτρονικού υπολογιστή.

Είναι υποχρέωση του κάθε συγγραφέα να εξασφαλίζει γραπτή άδεια για την αναπαραγωγή υλικού που έχει δημοσιευτεί αλλού ή είναι αδημοσίευτο.

Οι συγγραφείς θα λαμβάνουν δέκα αντίτυπα και έναν τόμο του περιοδικού. Επιπλέον αντίτυπα θα μπορούν να αγοραστούν.

Συνδρομές - Συνεργασίες - Πληροφορίες:

Μεσογειακή Αρχαιολογική Εταιρεία, Π. Μανουσάκη 5 - Β. Χάλη 8, GR 741 00 Ρέθυμνο

Δρ. Νίκος Λίτινας, Πανεπιστήμιο Κρήτης, Τμήμα Φιλολογίας, Ρέθυμνο - GR 74 100

Δρ. Μανώλης Ι. Στεφανάκης, Καλόβες- Αποκορώνου, Χανιά - GR 73003

EULIMENE is an academic periodical which contains studies in Classical Archaeology, Epigraphy, Numismatics, and Papyrology, with particular interest in the Greek and Roman Mediterranean world. The time span covered by EULIMENE runs from the Late Minoan / Sub Minoan / Mycenaean period (12th / 11th cent. BC) through to the late Antiquity (5th / 6th cent. AD).

EULIMENE will also welcome studies on anthropology, palaeodemography, palaeo-environmental, botanical and faunal archaeology, the ancient economy and the history of science, so long as they conform to the geographical and chronological boundaries noted. Broader studies on Classics or Ancient History will be welcome, though they should be strictly linked with one or more of the areas mentioned above.

It will be very much appreciated if contributors consider the following guidelines:

1. Contributions should be in either of the following languages: Greek, English, German, French or Italian. Each paper should be accompanied by a summary of about 250 words in one of the above languages, other than that of the paper.
2. Accepted abbreviations are those of *American Journal of Archaeology*, *Numismatic Literature*, J.F. Oates *et al.*, *Checklist of Editions of Greek and Latin Papyri, Ostraca and Tablets*, ASP.
3. Line drawings should be in black ink on good quality paper with clear lettering, suitable for reduction. Photographs should be glossy black-and-white prints. All illustrations should be numbered in a single sequence.
4. Please send two hard copies of your text and one version on computer disc.

It is the author's responsibility to obtain written permission to quote or reproduce material which has appeared in another publication or is still unpublished.

Ten offprints of each paper, and a volume of the journal will be provided to the contributors free of charge. Additional offprints may be purchased.

Subscriptions - Contributions - Information:

Mediterranean Archaeological Society, P. Manousaki 5 - V. Chali 8, GR 741 00 Rethymno

Dr. Manolis I. Stefanakis, Kalives - Apokoronou, Chania, GR - 73003

Dr. Nikos Litinas, University of Crete, Dep. of Philology, Rethymno, GR - 74 100

web : <http://www.phl.uoc.gr/eulimene/>

mail : eulimene@mail.com

Περιεχόμενα
ΕΥΛΙΜΕΝΗ 1 (2000)

List of contents
EULIMENE 1 (2000)

Περιλήψεις / Summaries / Zusammenfassungen / Sommaires / Riassunti	6
Anagnostis Angelarakis , Aspects of demography and palaeopathology among the hellenistic Abderetes in Thrace, Greece	13
Antonio Corso , Praxitelian Dionysi	25
Angelos Chaniotis , Hellenistic Lasaia (Crete): a dependent polis of Gortyn. New epigraphic evidence from the Asklepieion near Lasaia	55
Εύα Γραμματικάκη - Νίκος Λίτινας , Μαγικός κατάδεσμος	61
Nikos Metenidis , Zu den Denarbildern des CN. PLANCIUS	71
Manolis I. Stefanakis , Kydon the oikist or Zeus Cretagenes Kynotraphes? The problem of interpreting Cretan coin types	79
Ioannis Touratsoglou , The price of power: Drachms in the name of Alexander in Greece (On the occasion of the Thessaly/1993 confiscation)	91
Σελήγη Ψωμά , Σκάψα και Κίθας. Η νομισματική μαρτυρία	119
David Jordan , Ψήγματα κριτικής	127
Nikos Litinas , A private letter of the VI A.D.	133

Περιλήψεις / Summaries / Zusammenfassungen / Sommaires / Riassunti

Anagnostis Angelarakis, Aspects of demography and palaeopathology among the hellenistic Abderetes in Thrace, Greece, *EYΛIMENH* 1 (2000), 13-24

Η εργασία αυτή παρουσιάζει αποτελέσματα φυσικής ανθρωπολογικής έρευνας οστεολογικού υλικού των αρχαίων Αβδήρων, χρονολογούμενο στην Ελληνιστική εποχή.

Η καλή διατήρηση ενός σκελετικού δείγματος 48 ατόμων, αποτελούμενο από τα δύο γένη και από διαφορετικές ηλικίες, έδωσε τη δυνατότητα να πραγματοποιηθούν λεπτομερείς εργαστηριακές αναλύσεις σκελετικής βιολογίας, παλαιοπαθολογίας, και αρχαιομετρίας.

Τα επιστημονικά δεδομένα αυτής της έρευνας διαφωτίζουν πολλές πλευρές του δημογραφικού τομέα, του παλαιοπαθολογικού συνόλου, και των ιδιοτήτων των σκελετο-μυικών αναγλύφων μεταξύ ανδρών και γυναικών αυτής της εποχής στα Αβδηρα, δίνοντας έτσι την δυνατότητα να πραγματοποιηθούν ακριβέστερες διαχρονικές συγκρίσεις μεταξύ των πληθυσμών αυτού του χώρου από την Αρχαϊκή έως και τη ΜεταΒυζαντινή περίοδο.

Antonio Corso, Praxitelian Dionysi, *EYΛIMENH* 1 (2000), 25-53

Si percorre l'evoluzione dell'interpretazione statuaria di Dioniso nel Santuario di Dioniso Eleutereo ad Atene, dallo xoanon arcaico del dio alla statua criselefantina di Alcamene, ai tipi Hope, alcamenico, e Sardanapalo, cefisodoteo. Questa tradizione figurativa, e l'Ermete con Dioniso di Cefisodoto il Vecchio, stanno alla base della ridefinizione del dio operata da Prassitele. L'immagine di Dioniso accreditata nelle 'Baccanti' di Euripide ebbe pure un rilevante impatto nella cultura figurativa tardoclassica. Alla bottega di Prassitele è riconducibile la base di monumento coregico, con Dioniso e due Vittorie, che si trova ad Atene, Museo Archeologico Nazionale, n. 1463. Il Dioniso di Prassitele ricordato da Plinio e descritto da Callistrato può esser riconosciuto, grazie alla descrizione di questi, nel tipo Sambon/Grimani. Il Dioniso d'Elide, pure di Prassitele, è raffigurato su monete di questa città e riconoscibile nel tipo Tauromorfo Vaticano/Albani. L'Ermete con Dioniso di Olimpia è forse un donario degli Elei del 343 A. C. ed è quasi certamente un'opera originale di Prassitele. Ai figli di Prassitele è ascrivibile il Dioniso WoburnAbbey/Castle Howard, rimeditazione del tipo Sambon/Grimani. Il tipo Richelieu/Prado pare dipendere da una variante protoellenistica del tipo Woburn Abbey/Castle Howard, il tipo Jacobsen sembra essere un adattamento dello stesso alla temperie barocca, il tipo Terme pare costituire una rimeditazione del medesimo in chiave Rococò. Il tipo Cirene offre una soluzione tardorepubblicana dello stesso schema compositivo, rispondente all'esigenza eclettica di valorizzare le soluzioni ritenute migliori di Prassitele, Policleto e Lisippo. Il tipo Borghese/Colonna sembra un adattamento del ritmo Woburn Abbey alla predilezione neoattica per ritmi frontali. Il

tipo Horti Lamiani/Holkham Hall pare un adattamento del tipo Woburn Abbey alla posizione di quinta architettonica destra di un ambiente. Il tipo Copenhagen/Valentini risponde al bisogno, tipico del classicismo romano, di dare movimento e vita alla creazione statuaria. Altri due Dionisi, che si trovano a Digione e a Cirene, sono variazioni del tipo Jacobsen. La documentazione raccolta dimostra che l'immagine del dio elaborata nella corrente prassitelica divenne quella consueta nella cultura iconografica di età ellenistica e imperiale.

Angelos Chaniotis, Hellenistic Lasaia (Crete): a dependent polis of Gortyn. New epigraphic evidence from the Asklepieion near Lasaia, EYAIMENH 1 (2000), 55-60

Ziegelstempel, die 1987 im Tal von Agia Kyriake bei Lasaia (Kaloi Limenes) gefunden wurden, nennen Zenas, Sohn des Apellonios. Dieser Mann war verantwortlich oder trug die Kosten für den Bau oder die Restaurierung eines dem Asklepios geweihten Bauwerkes (SEG XLII 804, spätes 2. Jh. v. Chr.). Er kann mit dem gortynischen Magistraten Zenas, Sohn des Apellonios, identifiziert werden, der in einer Inschrift aus dem Pythion von Gortyn genannt wird (I.Cret. IV 251, late 2nd cent. B.C.). Unabhängig davon, ob Zenas als gortynischer Beamter oder als Privatperson im Asklepieion bei Lasaia tätig war, deutet seine Tätigkeit darauf hin, daß dieses Heiligtum, genau wie das Asklepieion von Lebene, im Besitz der Gortynier war. Der neuer Fund unterstützt die Annahme, daß spätestens im späten 2. Jh. v. Chr. Lasaia eine abhängige Gemeinde von Gortyn war.

Εύα Γραμματικάκη - Νίκος Λίτινας, Μαγικός κατάδεσμος, EYAIMENH 1 (2000), 61-69

Edition of a separation curse, inscribed in a soft stone (steatite). It was found in a robbed cist grave at the site of the Venizelion Hospital (Knossos, North Cemetery). By the remaining evidence the grave can be dated from the last quarter of the first century B.C. to the third quarter of the first century A.D. Over this tomb and another cist grave, a large monument was erected. Evidence for cult of the dead in the monument, unique in this cemetery, may be connected with the curse.

This is the first inscribed separation curse in a steatite and the first separation curse found in Crete. The *defixiones* were thrown in graves of untimely persons or in chthonic sanctuaries. Precious or semi-precious gemstones were not used as *defixiones*, because of their cost and scarcity. However, steatite can be considered as a cheap and easy to find stone and in our case probably its colour effected its certain use. Someone is asking from one or more deities to separate a man and a woman, Preimogenes and Daphne. The inscription can be dated in the end of the first century A.D.-beginning of the second century A.D. because of the characteristic forms of the letters of that period, the names mentioned (esp. Preimogenes) and the dating of the grave in the Roman period. Translation of the text: «(Magic letters). Separate Preimogenes, whom Artemeis bore, from Daphne, whom Daphne bore».

Nikos Metenidis, Zu den Denarbildern des CN. PLANCIUS, EYAIMENH 1 (2000), 71-77

Plancius' coin portrays on the obverse a female head wearing *causia* (the Macedonian hat). This attribute has been quickly recognized and its Macedonian connection would have been registered by any average Roman. The goat on the reverse is a species familiar to Crete. It is often represented on Cretan coins like the bow and arrow, which are also similar to Cretan forms.

Cn. Plancius selected types for his coins which illustrate events connected with his military and political career. He first served in Crete under the proconsul Q. Metellus 68-66 B.C., then in 62 B.C. as military tribune in the army of C. Antonius, in which province he was quaestor under the proprætor L. Appuleius.

Before entering his curule aedile office was accused of electoral corruption, but being defended by Cicero was acquitted. The summation of his own military service on his coin types anticipates the answer to the question that was raised by the prosecution at his trial. «You ask» said Cicero, «what military service has he seen? He was a soldier in Crete...and he was a military tribune in Macedonia».

This complementary summation of the two different types can also be moved into the mythological sphere of the Onomastic: Karanos for the Deductio-Heros of the Macedonians which is also the name for the wild goat called Karano by the Cretans.

Manolis I. Stefanakis, Kydon the oikist or Zeus Cretagenes Kynotraphes? The problem of interpreting Cretan coin types, EYAIMENH 1 (2000), 79-90

Η ερμηνεία των νομισματικών παραστάσεων είναι πολλές φορές δύσκολη και το φαινόμενο είναι ιδιαίτερα αισθητό στα κρητικά νομίσματα. Ανάμεσα στις άφθονες αφηγηματικές και μη παραστάσεις της κρητικής νομισματικής εικονογραφίας, για παράδειγμα, ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει το βρέφος που θηλάζεται από μια σκύλα στους ασημένιους στατήρες, δραχμές, τετρώβολα και τετράδραχμα της Κυδωνίας. Η παράσταση έχει πιθανότα επηρεαστεί από ρωμαϊκά πρότυπα και ως εκ τούτου δεν θεωρείται πρωιμότερη των αρχών του δευτέρου αι. π.Χ. Οι δύο σημαντικές ερμηνείες που έχουν προταθεί για το θηλαζόμενο βρέφος, ως Κύδων ο οικιστής ή ως Δίας κυνοτραφής, υποστηρίζονται από σωρεία επιχειρημάτων. Ανάλογη είναι η περίπτωση των ασημένιων στατήρων της Γόρτυνας του δευτέρου μισού του τετάρτου και του πρώτου μισού του τρίτου αι. π.Χ. όπου μια γυναικεία μορφή εικονίζεται καθισμένη στα κλαδιά ενός δέντρου σε διάφορες στιγμές. Η μορφή έχει ερμηνευτεί, μεταξύ άλλων, ως Βριτόμαρτυς και ως Ευρώπη.

Το πρόβλημα της ερμηνείας των παραπάνω παραστάσεων και εν γένει πολλών ακόμα αφηγηματικών σκηνών και μορφών στα κρητικά νομίσματα οφείλεται αφενός στην πληθώρα των μυθολογικών παραλλαγών που ξεπηδούν στα κλασσικά και ελληνιστικά χρόνια, ποιητική και γενικότερα καλλιτεχνική αδειά, και αφετέρου στην έλλειψη επιχωρίων πηγών για την κρητική μυθολογία. Οι υπάρχουσες πηγές βασίζονται σε εκδοχές των μύθων της κυρίως Ελλάδος οδηγώντας συχνά σε παρερμηνείες της Κρητικής νομισματικής εικονογραφίας. Ταυτόχρονα οι ελλαδίτικες επιρροές στην κρητική τέχνη, ή η από ελλαδίτικο χέρι εκτέλεση των νομισματικών σφραγίδων, περιπλέκουν ακόμα περισσότερο την κατάσταση καθώς η ιδιαιτερότητα της κρητικής

παράδοσης «μολύνεται» με ξένα στοιχεία, τα οποία απομακρύνουν ακόμα περισσότερο από την σωστή ερμηνεία των νομισματικών τύπων.

Ioannis Touratsoglou, The price of power: Drachms in the name of Alexander in Greece (On the occasion of the Thessaly/1993 confiscation), *EΥΛΙΜΕΝΗ* 1 (2000), 91-118

Ο «θησαυρός» που κατεσχέθη από τις διωκτικές αρχές της Αττικής το 1993 και απαρτίζεται από τετράδραχμα Φιλίππου Β' (1 τεμ.), Αλεξάνδρου Γ' (3 τεμ.), Λυσιμάχου (1 τεμ.) και Αθηνών (2 τεμ.), δραχμές Αλεξάνδρου Γ' (37 τεμ.), Φιλίππου Γ' (6 τεμ.), Λυσιμάχου (2 τεμ.), Λαρίσης (3 τεμ.) και Φαρσάλου (1 τεμ.), ημίδραχμα Φαρσάλου (2 τεμ.), Οπουντίων Λοκρών (3 τεμ.) και Σικυώνος (1 τεμ.) καθώς και διώβολα Λαρίσης (1 τεμ.), αντιπαραβαλλόμενος προς άλλα «ευρήματα» της εποχής, επιβεβαιώνει ορισμένες παρατηρήσεις που είχαν διατυπωθεί κατά το παρελθόν σχετικά με την κυκλοφορία των νομισμάτων των μικρών, περιφερειακών νομισματοκοπειών στον αιώνα που ακολούθησε το θάνατο του Αλεξάνδρου και αποδεικνύει για ακόμη μια φορά τον τοπικό χαρακτήρα όχι μόνον των περισσότερων από αυτά, αλλά και άλλων με μεγαλύτερη παραγωγή. Επιπλέον, η μελέτη του νέου «θησαυρού» από το θεσσαλικό, όπως εικάζεται, χώρο, πιστοποιεί τη δύναμη, αλλά και το εμβόλιμο, ορισμένων, βασιλικών στην πλειονότητά τους νομισματοκοπιών (χωρίς να λησμονηθεί και η Αθήνα) με πανελλήνια εμβέλεια της παραγωγής τους.

Αφορμή και για μια γενικότερη επισκόπηση των νομισματικών πραγμάτων στην Ελλάδα κατά τους χρόνους των Διαδόχων και των αρχών που τα διείπαν, ο «θησαυρός» από τη Θεσσαλία, συμβάλλει στην κατάδειξη, κατά τρόπο παραστατικό, και του πρωταγωνιστικού ρόλου (ιδιαίτερα αυτού) των αλεξάνδρειων δραχμών ως κατεξοχήν μέσου άσκησης μιας δια πυρός και σιδήρου πολιτικής επικράτησης και επιβολής, κατά τον αιώνα των μισθοφόρων και των τυχοδιωκτών, των ριψοκίνδυνων ανταπαιτητών της εξουσίας —εστεμμένων και μη καπήλων του αλεξάνδρειου οράματος— και των ταλαιπωρημένων βετεράνων της ασιατικής εκστρατείας.

Σελήνη Ψωμά, Σκάψα και Κίθας. Η νομισματική μαρτυρία, *EΥΛΙΜΕΝΗ* 1 (2000), 119-126

Dans le présent article, l'auteur a essayé de montrer que la cité de Skapsa est celle qui frappa des monnaies d'argent (tétroboles et tritétartémoria) au Ve siècle avec la légende ΚΑ- et de monnaies de bronze au IVe siècle portant la légende Σκαψαί(ων). Etant donné que les lettres σκ- peuvent alterner avec la lettre κ en grec ancien, les cités de Kapsa et de Skapsa, comme celles de Kithas et de Skithai, sont identiques. Les types avec lesquels le monnayage d'argent et de bronze de la cité de Skapsa est frappé, reproduisent ceux des autres cités de la région. La cité de Skapsa peut être localisée en Chalcidique occidentale, au sud de Potidée. Il est certain qu'elle participa à la Ligue Chalcidienne à partir de 357 av. J.-C. Il faut localiser la cité de Kithas dans la région à l'ouest d'Olynthe et au nord de Sinos et de Potidée. Il s'agissait très probablement d'une cité de la Crousidae. Le didrachme de Berlin et les tétroboles de poids attique à la tête de lion au droit que Gaebler et Flensted-Jensen ont attribués aux Skithai, ont été frappés par la cité de Scionè.

David Jordan, Ψήγματα κριτικής, *EYLIMENH* 1 (2000), 127-131

Critical Trifles

1. α. At *PGM* XXXV 26 read τῷ φοροῦντι τὸ χαριτήσιν (for χαριτήσιον) τοῦ <το>. β. In the left-hand column of 31-40 read ³¹πά<ν>τα τὰ π'ν'εύ/³²ματα τῆς κοσμή/³³σεος <καί?> εὐκρα/³⁴σίας· ἐπικαλοῦ/³⁵μαι καὶ παρακαλῶ/³⁶καὶ ἐξορκίζω/³⁷ὑμᾶς, ἵνα μου ὑ/³⁸πακούσητε κ(αὶ) ἀπαραβάτους χά/³⁹[ριν δῶτ]ε τῷ φοροῦτι τὸ/⁴⁰[χ]αριτήσιν μου τοῦτο.

2. At *PGM* O 1.4 and 1.10 read not λαλήσεν (for λαλήσειν) but λαλήσε(ν) (for λαλήσαι (ν)).

3. Behind a puzzling phrase in *DTAud* 155-70 (Rome, IV-V A.D.) there probably stood the words: ὑμεῖς δέ, ἐφυδριάδες νύμφαι, αἰδώνιαι, ἔγχωροι κατοικοῦσαι

Nikos Litinas, A private letter of the VI A.D., *EYLIMENH* 1 (2000), 133-140

Ο πάπυρος εἶναι τμήμα μιας ιδιωτικής επιστολής, που χρονολογείται στον ἕκτο αι. μ.Χ. Το κείμενο μας παρέχει μία ακόμη μαρτυρία για τη λέξη μετριότης (βλ. στ. 2 σημ.) και για τις *formulae valetudinis* τον ἕκτο αι. μ.Χ. (βλ. στ. 2 σημ.). Πρβλ. επίσης τη λέξη στιχαροκαρρακ[άλλιον στον στ. 5, η οποία μαρτυρείται για δεύτερη φορά ἕως σήμερα στους ελληνικούς παπύρους (βλ. στ. 4 σημ.).

Μετάφραση κειμένου

† Τις επιστολές σου κάθε τόσο, τις οποίες η μετριότητά μου [... λαμβάνει ...

Ὅσον αφορά την υγεία μου, εἶμαι καλά με τη βοήθεια του Θεοῦ. Μην [... Θα ἤθελα να γνωρίζεις γι' αυτό που μου ἔστειλες] ὅτι το ἔλαβα και το στιχαροκαρρακάλλιον [...] πως αυτή τη στιγμή και [δεν] ἔχω ακόμη το δακτυλίδι [...

[στείλε] μου [αμέσως;] ὅ,τι σου ἔγραψα [...

† Απολλώ[...]

Appendix

Τρόπος αναφοράς ενός αποστολέα στην προσωπική του υγεία και την ενημέρωση του παραλήπτη (ὅτι εἶναι δηλαδή καλά) στις ιδιωτικές επιστολές.

Μεταξύ δύο προσώπων (Α και Β) που αλληλογραφούσαν διακρίνουμε τους εξής λογότυπους:

Κατά την πτολεμαϊκή περίοδο ο αποστολέας απλά και μόνο πληροφορεῖ τον αποδέκτη.

A: Λογότυπος κλεισίματος επιστολής: γράφε δ' ἡμῖν περι ὧν ἂν βούλη

B: Λογότυπος ανοίγματος επιστολής: εἰ ἔρρωσαι καὶ τᾶλλα σοι κατὰ γνώμην ἐστίν, εἴη ἂν ὡς ἡμεῖς θέλομεν· ὑγίαινον δὲ καὶ αὐτός

Λογότυπος κλεισίματος επιστολής: γράφε δ' ἡμῖν περι ὧν ἂν βούλη

Κατά τη ρωμαϊκή περίοδο κυρίως μέχρι τον δεύτερο αι. μ.Χ., αλλά και σπανιότερα κατά τον τρίτο αι. μ.Χ. απαντάται στους παπύρους μία φρασεολογία παρόμοια με αυτή της πτολεμαϊκής περιόδου, αλλά η χρήση της δεν εἶναι εκτεταμένη.

A: Λογότυπος κλεισίματος επιστολής: γράφε περί τῆς υἰείας σου

B: Λογότυπος ανοίγματος επιστολής: Συνήθως δεν υπάρχει άμεση απάντηση: σπάνια απαντά η φράση του τύπου: πρὸ μὲν πάντων εὐχομαί σε υἰγαίνειν μετὰ τῶν σῶν πάντων κάγῶ γὰρ αὐτὸς υἰγαίνω

Λογότυπος κλεισίματος επιστολής: γράφε περί τῆς υἰείας σου

Από τα τέλη του τρίτου αι. μ.Χ. έως και τον πέμπτο αι. μ.Χ. ο αποστολέας δεν αναφέρει τίποτα απολύτως για την προσωπική του υγεία. Από το τέλος του πέμπτου αι. μ.Χ. και εξής η πρακτική αλλάζει. Η ευχή του αποστολέα να πληροφορηθεί για την υγεία του παραλήπτη επανεμφανίζεται στις ιδιωτικές επιστολές στο τέλος τους.

A: Λογότυπος κλεισίματος επιστολής: δηλώσέ μοι περί τῆς σῆς υἰείας

B: Λογότυπος ανοίγματος επιστολής: υἰγαίνω cὺν Θεῷ

Λογότυπος κλεισίματος επιστολής: δηλώσέ μοι περί τῆς σῆς υἰείας

A: Λογότυπος ανοίγματος επιστολής: ἔδεξάμην τὰ περί τῆς σῆς υἰείας

**HELLENISTIC LASAIA (CRETE):
A DEPENDENT POLIS OF GORTYN.
NEW EPIGRAPHIC EVIDENCE FROM
THE ASKLEPIEION NEAR LASAIA**

The political geography of Archaic, Classical, and Hellenistic Crete is full of unsolved problems. The endemic wars constantly changed the picture, leading sometimes to the total destruction of a polis (e.g., Dreros, Praisos, and Phaistos in the 2nd century B.C.), often to a new arrangement of its frontier, and in several cases to a change of its status. In addition to the constant wars, interstate agreements —treaties of *sympoliteia* in particular— occasionally contributed to the creation of new political entities.¹ Literary sources and inscriptions provide us with direct information on these developments, but oftentimes we are left with equivocal pieces of evidence which invite us to speculate, until a new find contributes to a better understanding of the situation or simply adds new questions to the old ones.

The status of Lasaia, an important harbor on the south coast of Crete between the harbors of Matalon to the west and Lebena to the east, has puzzled modern scholars. The visible archaeological remains both in the site itself and in its vicinity suggest the existence of a prosperous settlement in the Hellenistic and the Imperial Period. The architectural remains at Lasaia have been attributed to a breakwater, a warehouse, a temple (?), a basilica, and an aqueduct system.² Two km to the west of Lasaia, another harbor at Kaloi Limenes is famous as the site where St. Paul landed; a necropolis and a farmhouse have been identified in its vicinity.³ Finally, immediately to the west of Kaloi Limenes, in the Agiofarango gorge, the survey of the region has led to the identification of five Hellenistic and nine Roman sites, probably farmsteads.⁴ The most prominent site in the gorge is Agia Kyriake, occupied from the late 5th century B.C. onwards. Here, a large building complex near a spring has been identified with an Asklepieion known from the dedication of a certain Krios to Asklepios.⁵ Neither the literary sources nor the inscriptions indicate Lasaia's status in the Hellenistic period —an independent polis, the

---

¹ For these questions, see more recently A. Chaniotis, *Die Verträge zwischen kretischen Poleis in der hellenistischen Zeit*, Stuttgart 1996, esp. pp. 27f. (wars), 104-108 (*sympolities*).

² D. Blackman and K. Branigan, «An Archaeological Survey in the South Coast of Crete, between Ayiofarango and Chrisostomos», *BSA* 70, 1975, pp. 28-32; I.F. Sanders, *Roman Crete. An Archaeological Survey and Gazetteer of Late Hellenistic, Roman, and Early Byzantine Crete*, Warminster 1982, p. 160.

³ Blackman and Branigan, art. cit., pp. 24-26.

⁴ D. Blackman and K. Branigan, «An Archaeological Survey of the Lower Catchment of the Ayiofarango Valley», *BSA* 72, 1977, pp. 13-84.

⁵ *I.Cret.* I,xv 3; cf. Blackman and Branigan, art. cit. (n. 4), p. 56; U. Bultrighini, «Divinità della salute nella Creta ellenistica e romana. Ricerche preliminari», *Rivista di Cultura Classica e Medievale* 35, 1993, p. 100; cf. K. Sporn, *Heiligtümer und Kulte Kretas in klassischer und hellenistischer Zeit*, PhD dissertation, Heidelberg 1997.

epineion of another polis, or a dependent community.⁶ Modern scholarship has developed a series of criteria which allow us to recognize an independent polis, even when no written source explicitly attest to its status: an independent polis issues decrees and concludes treaties; it has its own coinage; there is evidence of local political authority (magistrates, council, assembly); its citizens use an ethnic name.⁷ Unfortunately, in the case of Lasaia we lack such evidence. Only the *Acts of the Apostles* (27,8) call Lasaia a polis (ἤλθομεν εἰς τόπον τινὰ καλούμενον Καλοῦς Λιμένας, ᾧ ἐγγύς πόλις ἦν Λασαία). Of course, this text is far from being a reliable document for the political status of a settlement. Equally inconclusive is the evidence provided by the Delphic list of *theorodokoi* (c. 230/210 B.C.), in which Lasaia is included among the Cretan towns where a *theorodokos* had been appointed (*SEG XXVI* 624 col. IV 9: Λασσοία).⁸ The *theorodokoi* received in their town the sacred envoys of the Delphic sanctuary who announced the Pythian festival.⁹ In a recent discussion of this text,¹⁰ P. Perlman has demonstrated that the Delphic list of *theorodokoi* can be used as evidence for the existence of a polis. However, not every polis which had a *theorodokos* was *independent* at the point when the list was written down; but even those poleis which were not independent have had this status in the past. So, the fact that Lasaia appears in the Delphic list indicates a polis status, but does not necessarily mean that it was *independent*. Two other sites which appear in the same list, Matalon and Lebena, had been independent in the past, but by the late 3rd century B.C. had become dependent poleis of Phaistos and Gortyn respectively.¹¹ I have also expressed my doubts whether four other sites which appear in this list of *theorodokoi* (Biannos, Pelkis, Phalanna, and Oleros) should be regarded as independent poleis.¹² On the basis of this evidence, some scholars regarded Lasaia as an independent polis.¹³ P. Perlman, who has presented

⁶ I prefer the term «dependent community» («abhängige Gemeinde»: cf. Chaniotis, *Verträge*, pp. 160-168; cf. «abhängiger Ort»: F. Gschnitzer, *Abhängige Orte im griechischen Altertum*, Munich 1958) to the term «dependent polis», not because I question the existence of dependent *poleis* on Crete (cf. P. Perlman, *Πόλις ὑπήκοος. The Dependent Polis and Crete*, in M.H. Hansen, ed., *Introduction to an Inventory of Poleis. Symposium August, 23-26 1995, Copenhagen 1996*, pp. 233-285), but only because I doubt whether *all* dependent communities were *poleis*, especially those which lack an ethnic name, as, e.g., Kaudos (Chaniotis, *Verträge*, p. 161).

⁷ P. Perlman, «Θεωροδοκούντες ἐν ταῖς πόλεσιν. Panhellenic Epangelia and Political Status», in M.H. Hansen (ed.), *Sources for the Ancient Greek City-State*, Copenhagen 1995, p. 130f.; cf. already P. Faure, «La Crète aux cent villes», *Kretika Chronika* 13, 1959, pp. 180-184.

⁸ For the Cretan part of the Delphic list of *theorodokoi*, see most recently A. Inglese, «Itinerario cretese dei Theoroi di Delphi. Proposta di integrazione nel percorso orientale», *Miscellanea Greca e Romana* 16, 1991, pp. 165-171; ead., «Theorodokoi e prosseni Cretesi ad Epidauro e Delfi», *Parola del Passato* 51, 1996, pp. 351-358. For the date (c. 230/210), see most recently M.B. Hatzopoulos, «Un prêtre d'Amphipolis dans la grande liste des théarodoques de Delphes», *BCH* 115, 1991, pp. 345-347; cf. id., *Bull. épigr.* 1994, no. 432; cf. Perlman, art. cit. (n. 7), p. 130.

⁹ For the nature of the *theoria* and the function of the *theorodokoi*, see Perlman, art. cit. (n. 7), pp. 113-164.

¹⁰ *Ibid.*, p. 138.

¹¹ *Ibid.*, pp. 132, 134, 136-138. Cf. Chaniotis, *Verträge*, pp. 12f. n. 36, 33 n. 151, 161f.

¹² A. Chaniotis, Review of M.H. Hansen (ed.), *Introduction to an Inventory of Poleis. Symposium August, 23-26 1995, Copenhagen 1996*, in *Bryn Mawr Classical Review* 8.8, 1997, p. 736.

¹³ M. Guarducci, *I.Cret. I*, p. 105; cf. Faure, art. cit. (n. 7), p. 196; Blackman and Branigan, art. cit. (n. 2), p. 28.

two important contributions to the political geography of Crete (n. 6 and 7), in her earlier article (1995) preferred to leave the question open,¹⁴ but in the latter (1996), she included Lasaiia among the independent *poleis* of Crete.¹⁵ Because of the existence of a powerful center, Gortyn, to the north of Lasaiia, and because of the fact that all the harbors to the south of the Mesara plain had lost their independence by the late 3rd century B.C., I have assumed that in the Hellenistic period Lasaiia, too, must have been a dependent community of Gortyn.¹⁶ A recent epigraphic find offers additional support for this view.

In 1987, roof tiles of the Korinthian type inscribed with the name of Asklepios were found in the valley of Agia Kyriake, c. three km to the west of Lasaiia, confirming the earlier suggestion of D. Blackman and K. Branigan that this was the site of a sanctuary of Asklepios.¹⁷ Some of the tiles are stamped with a monogram (possibly ΠΥΡ) and some with a stamp whose text was read by D. Vallianou as Ζηνᾶς Ἀπελλωνίω Ἀσκληπιῶ (cf. SEG XLII 804). The correct reading is: Ζηνᾶς Ἀπελλωνίω (Dorian genitive) Ἀσκληπιῶ. «Zenas, son of Apellonios (i.e., Apollonios), for Asklepios». The text implies that Zenas had sponsored or was responsible for the construction or the restoration of a building — possibly the temple — of Asklepios at Lasaiia. The palaeography supports a date in the later part of the 2nd century B.C.¹⁸

The name Zenas is attested on Crete only in Aptera, in northwest Crete (I.Cret. II, 46), and in Gortyn (I.Cret. IV 251). In Gortyn, the person bearing this name is, exactly as in Lasaiia, the son of Apellonios, known from an inscription found in the Gortynian Pythion and recording the restoration of an unknown facility (possibly a σήκωμα, a measure), under the supervision of the agoranomoi:

Ed.pr. F. Halbherr, *Relazione sugli scavi del tempio d'Apollo Pythio in Gortyna*, *Mon.Ant.* 1, 1889, 63f.; cf. I.Cret. IV 251.

Ἐπὶ Κύδαντος vac. τῶ Κ[ύδαντος? - - -
 Ζηνᾶς Ἀπελλωνίω /[- - -
 τᾶς ἐπισκευᾶς τῶ.[- - -
 4 μνάμων vac. ἀγορανομ[- - -
 τας vac. ἰάσων vac. Καν[- - -

1. Κ[ύδαντος Κρητάρχα?], Halbherr, Guarducci. 2. ἀ[γορανομήσας ἐπεμελήθη?], Guarducci. 3. τῶν [σηκωμάτων]. 4. μνάμων ἀγορανόμ[ων] or μνάμων, ἀγορανόμ[οι ---], Guarducci. 4, in fine, possibly Ἰ[Αντιφά]τας, very common in Gortyn (cf. LGPN I, s.v.). 5, in fine, possibly Κάν[αχος], attested in Gortyn (cf. LGPN, I, s.v.).

The restoration of this inscription is not possible, because the length of the lines cannot be determined. F. Halbherr and M. Guarducci identified the magistrate on L. 1 with Kydas, son of Kydas, Κρητάρχας καὶ ἀρχός, known from I.Cret. IV 250 (mid-1st

¹⁴ Perlman, art. cit. (n. 7), pp. 131, 136.

¹⁵ Perlman, art. cit. (n. 6), p. 260, 282.

¹⁶ Chaniotis, *Verträge*, p. 12f n. 36.

¹⁷ D. Vallianou, *ADeltion* 42 B2, 1987 [1992], p. 549 and Pl. 322.

¹⁸ Cf. the letter forms in Vallianou, art. cit., pl. 322a-b and the chart of letter forms in Chaniotis, *Verträge*, p. 453.

century B.C.), but this identification is not certain.¹⁹ First of all, we do not know whether Kydas' father's name in this inscription is Kydas. Second, the letter forms of the two inscriptions are not identical, as asserted by Guarducci; the forms of Ε, Σ, and Ω on the facsimiles are different, and I.Cret. 251 is probably earlier (2nd century B.C.) than the inscription mentioning the Kretarchas.²⁰ Third, the name Kydas is extremely common in Crete, particularly in Gortyn, where at least eight persons bearing this name are known in the Hellenistic period; an identification of the persons mentioned in I.Cret. 250 and 251 cannot be supported by the homonymity alone.²¹ It is also not necessary to restore a title after Kydas' name. In Gortyn, the dating formula ἐπί + name of the president of the kosmoi + father's name is attested already in the early 2nd century B.C. (I.Cret. IV 235: [ἐπὶ] Ἰαντιφάτα τῷ Κύδαντος). Likewise, we do not know if Zenas, son of Apollonios, was agoranomos (cf. L. 2) or the scribe of the agoranomoi (cf. L. 4), whose names were written on LL. 4-5. From other Gortynian inscriptions (I.Cret. IV 253; cf. 255 and 302), we may infer that the board of agoranomoi consisted of three agoranomoi, one scribe (mnamon), and one assistant (σπεῦσδος). If this number remained unchanged, Zenas (L. 2) was the scribe, and the names of the three agoranomoi were recorded on LL. 4-5. Despite these uncertainties, the rarity of the name Zenas, the unique combination of names Zenas and Apollonios, and the activities attested for Zenas in Gortyn and in Lasaia leave hardly any doubt that we are dealing with the same individual.

Since the brief inscription on the roof tile does not mention an office, we do not know whether Zenas carried out the construction activities at the Asklepieion of Lasaia as a private sponsor or as a Gortynian magistrate. In Crete, such activities were usually part of the responsibility of officials, as numerous inscriptions which record building activities, restorations, and dedication in cult places show.²² In the case of Gortyn, we know that Gortynian magistrates were responsible not only for the sanctuaries in the city of Gortyn, but also for the Asklepieion in the dependent polis of Lebena.²³ However, a private dedication of Zenas should not be excluded altogether, particularly since we cannot determine the precise nature of the cult building to which Zenas' roof tiles belong.²⁴ No matter whether Zenas was acting as a private individual or —more probably— as a Gortynian magistrate, it seems improbable that he was doing so in the sanctuary of a

---

¹⁹ For Kydas, see A.-M. Rouanet-Liesenfelt, «Le crétarque Kydas», in *Aux origines de l'hellénisme, la Crète et la Grèce. Hommage à Henri van Effenterre*, Paris 1984, pp. 343-352; cf. ead., «Remarques sur l'assemblée provinciale crétoise et son grand-prêtre à l'époque du Haute-Empire», *Ktéma* 19, 1994, 13, who regards the identification of the persons mentioned in the two inscriptions as possible, but not as certain.

²⁰ Cf. the chart of letter forms in Chaniotis, *Verträge*, p. 453.

²¹ See the lemmata in LGPN, I, s.v. Kydas. Another Kydas, son of Kydas, is known from Knossos (I.Cret. I,viii 3), and possibly another one from Gortyn (I.Cret. IV 398).

²² E.g., I.Cret. I,v 5; I,xvii 4-6; I,xviii 12-13; I,xxii 2, 8; I,xxiii 4; M.W. Baldwin Bowsky, «Portrait of a Polis: Lato pros Kamara (Crete) in the Late Second Century B.C.», *Hesperia* 58, 1989, pp. 338-341, 345-347, nos 5, 7, 9, 12, 19-21.

²³ I.Cret. I,xvii 2, 4-6, 8; M. Bile, «Quelques termes religieux en crétois», in P. Goukowsky and Cl. Brixhe (eds.), *Hellénika Symmikta: Histoire, archéologie, épigraphie*, Nancy 1991, 7-14; Bultrighini, art. cit. (n. 5), p. 91-99; Ch. Kritzas, «Nouvelle inscription provenant de l'Asclépiéion de Lebena, Crète», in *Preatti del XI Congresso Internazionale di Epigrafia Greca e Latina*, Rome 1997, 227-234.

²⁴ Cf. I.Cret. I,xxii 8 (Olous, Hellenistic), which shows that the restoration of a temple and its roof, under public supervision was sponsored by a private person (L. 8: χαρογήσαντος).

foreign polis. Dedications of foreigners are not unusual in civic sanctuaries, but extensive building activities in cult places are carried out only under supervision of civic authorities (see n. 21 and 22). It follows that in the 2nd century B.C., the Asklepieion at Agia Kyriake was part of the Gortynian territory and that Lasaiia was a dependent polis of Gortyn.

This conclusion should not, however, be regarded as certain before we consider two further possibilities. The first is that the Asklepieion near Lasaiia attracted worshippers from various parts of Crete, who engaged themselves in building activities. The sanctuary of Hermes Kedrites at Simi Biannou presents such a unique case on Crete. The inscribed roof tiles found there bear different ethnic names: of the Arkadians, Lyttians, Priansians, and Hierapytnians, i.e., of several neighbouring poleis.²⁵ Here, the building activity in the late Classical and Hellenistic period seems to have been carried out under the responsibility or with the financial aid of several cities. The sanctuary at Kato Simi, on the «Sacred Mountain» (Ἱερόν Ὀρος) was near the common frontier of several cities; it played an important role in the rituals of ephebic initiation; and the Dorian cult had predecessors which reached back to Minoan times.²⁶ This cult place may have been the center of a local amphictiony.²⁷ A similar assumption cannot be supported in the case of the Asklepieion near Lasaiia.

The second possibility is that the Asklepieion was near the frontier of Gortyn and Lasaiia, but on Gortynian territory. In this case, Lasaiia would still be an independent polis, but its territory would not reach the gorge of Ayiofarango. Lasaiia would be a small independent polis, surrounded on all sides by Gortynian territory. This scenario is even less probable. The survey of D. Blackman and K. Branigan has made plausible that the area as far as Cap Lithines, i.e., to the west of the Agiofarango gorge, belonged to the territory of Lasaiia.²⁸ In fact, the *Acts of the Apostles* associate Kaloi Limenes (near Agiofarango) with Lasaiia. With Agiofarango, less than 3 km to the west of Lasaiia, in the possession of the Gortynians and Lebena, less than 8 km to the east of Lasaiia, being a dependent polis of Gortyn, Lasaiia's territory would have been a narrow coastal strip with a maximum length of c. 5-6 km. It is also incoceivable that the Gortynian expansion would have stopped at Agiofarango and stopped there, leaving the harbors of Kaloi Limenes and Lasaiia out of the Gortynian control. In the course of the 3rd and early 2nd century B.C., the Gortynians incorporated into their territory the entire plain of Mesara. Of the coastal towns, Lebena was a dependent polis of Gortyn by the end of the 3rd century at the latest and Matalon, a dependent polis of Phaistos in the late 3rd century (above, n. 11), became Gortynian when Phaistos was destroyed by the Gortynians probably in the mid-2nd century.²⁹ In light of this, it would be surprising if Lasaiia had been able to retain its status as an independent polis in the 3rd century.

---

²⁵ A. Chaniotis, «Habgierige Götter - habgierige Städte. Heiligtumsbesitz und Gebietsanspruch in den kretischen Staatsverträgen», *Ktéma* 13, 1988 [1991], p. 33.

²⁶ A. Lebessi, *Τὸ ἱερό τοῦ Ἑρμῆ καὶ τῆς Ἀφροδίτης στὴ Σύμη Βιάννου*. I.I. Χάλκινα κρητικὰ τορευματα, Athens 1985.

²⁷ Cf. Chaniotis, art. cit. (n. 25), p. 33f.; Chaniotis, *Verträge*, pp. 129f. However, until all the inscriptions found in the sanctuary of Kato Simi are published, one should leave the question of the sanctuary's status — a sanctuary controlled by an individual *polis* or an amphictionic center — open.

²⁸ Blackman and Branigan, art. cit. (n. 4), p. 56; art. cit. (n. 2), p. 28.

²⁹ Chaniotis, *Verträge*, p. 27, 49.

The new inscriptions found at the Asklepieion near Lasaia most probably mention a Gortynian citizen who is known to have occupied an office in Gortyn — probably that of the scribe of the agoranomoi. This implies that the Asklepieion near Lasaia was in the possession of Gortyn, exactly like the Asklepieion at Lebena. In light of this new evidence, it seems probable that Lasaia had become a dependent polis of Gortyn by the late 2nd century B.C., possibly one century earlier.

Angelos Chaniotis

Universität Heidelberg